

Development of Innovative Ways to Increase the Competitiveness of Tourism in the Country

AD Ravshanov¹

R.B.Khasanova²

Аннотация. Ушбу мақолада туризм соҳасида инновацион технологияларни ривожлантиришда мавжуд имкониятлар таҳлил қилинган. Жумладан, потенциал истеъмолчиларнинг интернет коммуникация воситаларидан фойдаланиш даражаси ўрганилган, рақамли коммуникацияларни жорий қилиш бўйича тадқиқот натижалари асосида таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: туризм, ички ва ташқи туризм, рақобатбардошлик, инновация, инвестиция, стратегия.

¹ Associate Professor of KEEI

² Master of KEEI

Кириш. Коронавирус пандемияси шароитида глобал инкирозининг салбий оқибатларини юмшатишнинг муҳим омили сифатида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш, энг кўп зарар кўраётган туризм соҳасининг рақобатбардошлигини ошириш каби долзарб масалаларга эътибор қаратишни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномасида таъкидлаганидек, “Туризмни ривожлантириш бўйича 2021 йилда ҳам изчил ислохотларни давом эттирамиз. Айниқса, зиёрат туризми ва ички туризмни ривожлантиришга алоҳида эътибор берилади. Шунингдек, туризм объектлари атрофидаги ер майдонлари, сув ва йўл инфратузилмаларини яхшилаш учун бюджетдан 1 триллион сўм ажратилади”[1].

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Туризм соҳасининг инновацион фаоллигини тавсифлайдиган умумий кўрсаткич сифатида инновацион рақобатбардошлик хизмат қилади. Чунки, «инновация» ва «рақобат» ўзаро чамбарчас боғлиқ тушунчалардир. Масалан, М.Портер инновацияларни рақобат кучларини шакллантирувчи восита деб тавсифлаган бўлса [2], Р.Доул инновацияларни глобал рақобатнинг қуроли деб атаган [3]. Рақобат назариясининг инновацион жиҳатлари Й.Шумпетер томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, у рақобатни “ижодий бузилиш” сифатида эски ва янги ўртасида кураш, эскириб қолганларни инновациялар билан мусобақа, деб тафсилот бериб, инновацион жараён ва тадбиркорлик функциялар билан боғлиқ бўлган - “самарали рақобат” ва “самарали монополия” ибораларини илмий айирбошлашга киритилган.

Рақобатнинг инновацион концепцияси XXI асрда В.Чан Ким ва Р. Моборн томонидан ишлаб чиқилган “мовий океан стратегияси” модели туфайли янги турки олди. Муаллифлар ҳозирги даврда компаниялар ўсиш суръатлари чекланган ва даромад кам келтирадиган анъанавий сотиш бозорлар (“қизил океан”)да рақобат қилмасдан, унинг ўрнига мутлақо янги бозор сегментларини ва ҳаттоки рақобатдан озод бўлган бозорлар (“мовий океан”)ни инновацияларни жорий этиш орқали яратишга эътиборларини қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади деб ҳособлайдилар[8].

Таҳқиқот методологияси. Мақоланинг методологияси, бу илмий ва тобора кенг тарқалган оммабоп фанга айланаётган манбаларни таҳлил қилишдан тортиб, туризм соҳасини стратегик ривожлантириш ва рақобатбардошлигини ошириш иқтисодиётнинг хизмат кўрсатиш тармоқларида рақобатбардошлигини оширишни жадаллаштиришдаги аҳамияти ва ўрни таҳлил қилинган.

Таҳлил ва натижалар. “Инновацион рақобатбардошлик” деганда “инновацион фаолиятни юритиш ҳисобидан рақобат устунликка эга бўлиш қобилияти” тушунилади [4]. Яъни инновацион рақобатбардошлиги хизмат кўрсатиш соҳасининг мавжуд инновацион салоҳиятидан фойдаланилганлиги ҳамда ушбу соҳада инновацион тизим қай даражада ривожланганлигини ифода қилади. Хизмат кўрсатиш корхоналарнинг новаторлик хизмат турларини яратиш ва кўрсатиш орқали инновациялар бўйича рақобат устунликка эришишни ҳам инновацион рақобатбардошлик англатади.

Хизмат кўрсатиш соҳасида рақобатнинг ўзига хос бош хусусияти ва унинг саноат ҳамда қишлоқ хўжалигидан кескин фарқи шундан иборатки, рақобат бир вақтнинг ўзиде бир нечта ўзаро боғланган даражаларда, жумладан макро-, мезо-, микро- ва монодаражаларда кўриб чиқилиши ва таҳлил этилишини тақозо этади. Ушбу даражаларда рақобатлашув устунликларни таъминлай олган тақдирдагина сервис ва хизмат кўрсатишда

рақобатбардошликнинг синергетик самараси намоён бўлиб, соҳаснинг янгича тизимли хусусиятлари шаклланади. Хизмат кўрсатиш соҳада инновацион рақобатбардошлигининг “7-М” тартиб даражаларини ажратиш тавсия этилади. Улар, фикримизча, қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

1. Мегадаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг халқаро миқёсдаги нуфузи);
2. Макродаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг давлат миқёсдаги нуфузи);
3. Метадаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг соҳа ва тармоқ миқёсдаги нуфузи);
4. Мезодаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг минтақа ва ҳудуд миқёсдаги нуфузи);
5. Микродаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг ўхшаш корхоналар ўртасидаги нуфузи);
6. Минидаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг оилалар нигоҳидан нуфузи);
7. Монодаражадаги инновацион рақобатбардошлик (янги туристик хизматларнинг алоҳида ва гуруҳ истеъмолчилар нуқтаи назаридан нуфузи).

Туризм соҳасининг инновацион рақобатбардошлигини оширишда инновацион лойиҳаларни яратиш муҳим аҳамият касб этади. Инновацион лойиҳани яратиш ва амалга ошириш учта босқичдан иборат:

- 1) инвестиция олди босқич: лойиҳанинг инвестицион имкониятларини аниқлаш; унинг муқобил вариантларини таҳлили асосида сўнггисини танлаш; техник-иқтисодий асослаш; лойиҳани тадқиқот таъминоти ва б.қ.
- 2) инвестицион босқич: мувофиқлаштириш; шартномаларни тузиш; лойиҳа-конструкторлик ҳужжатларни ишлаб чиқиш; лойиҳа раҳбарини аниқлаш; кадрларни тайёрлаш; ишга тушириш тайёргарликларни кўриш.
- 3) ишлатиш босқичи: фойдаланишга топшириш; лойиҳани тўлиқ қувватигача етказиш: амалдаги қувватларини ишлатишини ва асосий фондларини янгилаш учун харажатларни амалга ошириш [5].

Инновацион лойиҳалар ечиладиган масалаларнинг кўлами бўйича қуйидаги турларга бўлинади [6]:

- монолойиҳалар – одатда бирта вазифани ечишга мўлжалланган бўлиб, белиланган муддатда, муайян молиявий маблағлар доирасида бажарилади ва лойиҳа раҳбари томонидан мувофиқланади.
- мультилойиҳалар – ўнлаб монолойиҳаларни ўзига қамраб оладиган ҳаракат дастури шаклига эга бўлиб, мураккаб инновацион мақсадга эришишга йўналтирган, йирик илмий-техник мажмуани яратиш билан боғлиқ бўлган ва мувофиқлаштирувчи бўлинма лозимлиги билан фарқланади.
- мегалойиҳалар – ягона мақсадга зоришиш учун ўзаро боғланган юзлаб монолойиҳалар ва бир нечта мультилойиҳаларни бирлаштирувчи кўп мақсадли мажмуали дастур кўринишда бўлиб, марказлашган молиялаштириш ва мувофиқлаштирувчи марказ томонидан бошқаришни талаб қилинадиган лойиҳа.

Инновацион лойиҳаларнинг муваффақиятли бўлишини аниқлаш мезонлари қуйидагилар: молиявий жиҳатдан муваффақиятли; туб янгилик; патент тозалиги; лицензия билан ҳимояланган; инновацияларнинг устувор йўналишлари; жорий этадиган янгиликларнинг рақобатбардошлиги [7].

Шундай қилиб, инновацион рақобатбардошлик, бир томондан агар туризм соҳасининг амалда эришилган инновацион ривожланиш даражасини акс эттирса, бошқа томондан, у соҳа самарадорлигининг ўлчов мезони сифатида хизмат қилади.

Хулоса ва таклифлар. Туризм соҳасини стратегик ривожлантириш ва рақобатбардошлигини ошириш иқтисодий самарадорликка эришиш учун, аввало, туризм соҳаларнинг мақсадлари, шунингдек, воситалари ва унга эришиш усулларини аниқ белгилаб олиш зарур. Юқори сифатли ва рақобатбардош хизматларни энг кам харажатлар асосида ишлаб чиқариш энг кўп даромад олишни таъминлаб, инқирозга учрашдан сақлайди ҳамда ҳар бир туризм соҳасининг асосий вазифаси ҳисобланади.

2. Хизмат кўрсатиш тенденциялари ва қонуниятларини таҳлил қилиш ҳамда стратегик бошқарув тамойиллари асосида унинг рақобатбардошлигини ошириш зарурлиги баҳоланади. Барқарорлик–туризм фаолиятининг натижадорлигидан, рақобатбардош салоҳиятини амалга оширишдан, рақобатбардошлик эса – туризм соҳасининг хизмат кўрсатиш қувватларидан самарали фойдаланиш ҳамда рақобатбардош хизмат кўрсатишдаги имкониятларини белгилашдан иборат бўлганлиги учун, бу тушунчаларнинг бирга қўшилишини ҳисобга олиш, корхонага ўз рақобатбардошлигини оширишнинг оптимал стратегиясини шакллантириш имконини беради.

3. Туризм корхоналарининг иқтисодий самарадорлигини ошириш ҳозирги куннинг энг муҳим йўналишларидан биридир. Аҳолининг туризм соҳасига талаби йилдан-йилга ошиб бормоқда. Бу талабни қондириш учун туризм корхоналарига инновацион технологияларни қўллаш, етарли ҳажмда инвестициялар киритиш ва янги самарали усуллардан фойдаланиш механизмларини такомиллаштиришни тақозо этади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.<http://www.press-service.uz/> [29.12.2020].
2. Портер М. Конкуренция: Пер. англ. - М.: Вильямс, 2000. – 495 с
3. Doyle P. Marketing management and strategy. – London: Prentice-Hall Europe, 1999. –559 р.
4. Инновационная конкурентоспособность.<http://center-yf.ru/data/Marketologu/Innovacionnaya-konkurentosposobnost.php> [02.12.2017].
5. Дрок Т. Е. Инновационный проект как исходный элемент инновационной деятельности предприятия: понятие, содержание и прединвестиционные исследования // Молодой ученый. — 2015. — №10.2. — С. 60-64.<https://moluch.ru/archive/90/19078/>.
6. Аяганова М.П.Инновационный проект как новая форма организации инноваций Журнал: Вестник КарГУ. Караганда. 2015. <https://articlekz.com/article/11868> [22.11.17 г.].
7. Инновационный проект – основа инновационной деятельности. <https://www.kazedu.kz/referat/180630/7> [22.11.17 г.].
8. Чан Ким В., Моборн Р. Стратегия голубого океана. Как найти или создать рынок, свободный от других игроков. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2017. 336 с.